"כי המצוה הזאת... לא נפלאת היא ממך"

הקדמה

כאמור בהקדמה למאמר הקודם, פרשת נצבים נקראת תמיד בשבת שלפני ראש השנה, והיא מהווה הכנה לראש השנה.

בחלק השני של פרשת נצבים, שבו עשרים פסוקים (ל, א-כ), מופיעות שלש פרשות:

הפרשה הראשונה היא פרשת התשובה והגאולה (א-י), שבה עסק המאמר הקודם.

הפרשה השלישית היא פרשת הבחירה החופשית (טו-כ).

לגבי הפרשה השניה (יא-יד) נחלקו המפרשים האם היא ממשיכה את פרשת התשובה, או שהיא עוסקת בנושא אחר.

מאמר זה יעסוק בפרשה זו.

כך נאמר שם (דברים פרק ל):

יא. "**כי המצוה הזאת** אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאת הִוא ממך, ולא רחֹקה היא.

יב. לא בשמים היא, לאמֹר: מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו, וישמִענו אֹתה ונעשנה.

יג. ולא מעבר לים היא, לאמֹר: מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו, וישמִענו אֹתה ונעשנה.

יד. כי קרוב אליך הדבר מאֹד, בפיך ובלבבך לעשֹתו".

למה מתכוונת התורה באמרה "כי המצוה הזאת"? בדבר זה נחלקו המפרשים.

א. שיטת רש"י והרמב"ם: הפרשה מתיחסת למצות תלמוד תורה

1. הסבר רש"י

רש"י לא הסביר למה מתיחסות המלים "כי המצוה הזאת", אבל ממה שכתב רש"י בהמשך, עולה שרש"י הסביר את המלים "כי המצוה הזאת" כמתיחסות למצות תלמוד תורה.

כך כתב רש"י בפסוק י"ב: "לא בשמים היא - שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה **וללומדה**". וכן כתב רש"י בפסוק י"ד: "כי קרוב אליך - התורה ניתנה לכם בכתב ובעל פה".

המקור לדברי רש״י הוא בגמרא במסכת עירובין (נה ע״א), שדרשה את הפסוקים על מצות תלמוד תורה, והוסיפה הסבר גם על המלים ״לא מעבר לים היא״. כך נאמר בגמרא: ״׳לא בשמים היא ולא מעבר לים היא׳, ׳לא בשמים היא׳ - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא - אתה צריך לעבור אחריה״.

רש״י לא הסביר את המלים ״בפיך ובלבבך לעשׂתו״, ונראה שהוא יסביר אותן כפשוטן: הדבר קל מאד לביצוע.

אבל ״בעל הטורים״ הסביר שמלים אלו מלמדות אותנו כיצד עלינו ללמוד תורה: ״בפיך ובלבבך לעשׂתו. **בפיך** - ׳כי חיים הם למוֹצְאֵיהם׳ (משלי ד, כב) (עירובין נד ע״א). **ובלבבך** - ׳אגרא דשמעתא סבראי׳ (ברכות ו ע״ב)״.

כוונת ״בעל הטורים״ היא לדרשת הגמרא במסכת עירובין (נד ע״א): ״אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי [שָׁנוּן, פתח פיך וקרא את הפסוקים, פתח פיך ושנה את המשניות, כדי שיתקיימו בך ותאריך ימים]. שנאמר: ׳כי חיים הם למוֹצְאֵיהם ולכל בשרו מרפא׳ (משלי ד, כב), אל תקרי: ׳למוֹצְאֵיהם׳, אלא: ׳למוציאיהם׳״. דהיינו שצריך ללמוד בפה, ולא רק בלב.

עוד אמרה הגמרא בברכות (ו ע״ב): ״אגרא דשמעתא סבראי״. פירש רש״י: ״אגרא דשמעתא סברא - שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר״. עולה מכאן שצריך לעיין היטב בלב.

יש לציין שבימינו רגילים לייחס את החכמה והבינה לשכל ולראש, אבל בתנ״ך ובדברי חז״ל החכמה והבינה מיוחסות ללב[1].

מסיכום שתי הגמרות עולה שצריך ללמוד בפה, וגם לעיין היטב בלב, ועל כך נאמר: ״בפיך ובלבבך לעשׂתו״.

2. הסבר הרמב״ם

הרמב״ם התיחס לנאמר בפרשות אלו בשני מקומות.

כך כתב הרמב״ם בהלכות תשובה פ״ז (ה״ה): ״**כל הנביאים כולן צוו על התשובה**, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר **הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן**, ומיד הן נגאלין. שנאמר: ׳והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו׳ ושבת עד ד׳ אלקיך וגו׳ ושב ד׳ אלקיך וגו׳ (דברים ל, א-ג)״.

---

[1] עיין בשמות כח, ג; לא, ו; לה, י; לו, א-ב; מל״א ג, ט-יב; ה, ט; משלי ב, י; י, ח; יד,לג ועוד פעמים רבות במשלי ובקהלת. בדברי חז״ל עיין בברכות סא ע״א ובחגיגה ג ע״ב ובמדרשים רבים.

מדברי הרמב"ם הללו עולה שהרמב"ם למד שפרשת התשובה היא הבטחה, ולא מצוה, שכן כתב שהנביאים ציוו על התשובה, ואילו התורה הבטיחה שישראל יעשו תשובה! אמנם יש להדגיש שאין הכוונה שמצות התשובה היא מצוה מדברי נביאים, אלא שהנביאים זרזו לחזור בתשובה.

בהלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"ח) כתב הרמב"ם: "כתוב בתורה: 'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא'. 'לא בשמים היא' - לא בגסי הרוח היא מצויה. 'ולא מעבר לים היא' - לא במהלכי מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים: 'לא כל המרבה בסחורה מחכים'. וציוו ואמרו: 'הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה'".

גם המקור לדברי הרמב"ם הוא בגמרא במסכת עירובין (נה ע"א)[2].

מפורש בדברי הרמב"ם הללו שהרמב"ם למד שהפרשה השניה אינה עוסקת בתשובה, אלא בתלמוד תורה, כהסבר רש"י!

ממקום נוסף ברמב"ם עולה במפורש שהפרשה השניה אינה מצוה על התשובה, שכך כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"א (ה"א): "כל המצוות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה, **כשיעשה תשובה וישוב מחטאו, חייב להתודות** לפני הא-ל ברוך הוא, שנאמר: 'איש או אשה

---

[2] כך נאמר במסכת עירובין (נה ע"א): "'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא', 'לא בשמים היא' - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא - אתה צריך לעבור אחריה. רבא אמר: 'לא בשמים היא' - לא תְּמָצֶא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תְּמָצֶא במי שמרחיב דעתו עליה כים. רבי יוחנן אמר: 'לא בשמים היא' - לא תמצא בגסי רוח, 'ולא מעבר לים היא' - לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים".

מה ההבדל בין דברי רבא לדברי רבי יוחנן? עיין במהרש"א בחידושי אגדות שכתב: "במי שמגביה דעתו וכו' - היינו שדעתו גבוה, ו[חושב שהוא] אין צריך לקבל מרב. 'ולא תמצא במי שמרחיב דעתו' וכו' - גם אם הוא מקבל מרב לא ירחיב דעתו לסמוך על זה, דדי לו בקבלתו, אלא דצריך לחזור אחריה שלא תשתכח ממנו, כדאמרינן לעיל. ורבי יוחנן שאמר: 'לא תמצא בגסי רוח' וכו' כדאמרינן לעיל (נד ע"א): 'אם משים אדם עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו - תלמודו מתקים בידו'. 'ולא תמצא בסחרנים' וכו' היינו דנקט 'מעבר לים', שמשהין הרבה על ידי סחורתן ולא יבואו לביתם, כמו שאמרו: 'הספנים אחת לששה חדשים'".

בספר "דף על הדף" שם כתב: "בחדושי הגאון רבי זליג ראובן בענגיס ז"ל (ח"ב סימן ל"ג) רצה לומר דרבא פליג ארבי יוחנן ונקט 'במי שמגביה דעתו עליה **כשמים**', לשיטתו דאמר בסוטה (ה ע"א) דצריך שיהא לתלמיד חכם קצת מן הגאוה, ועל כן קאמר דדווקא במי שמגביה דעתו עליה כשמים לא תמצא בו תורה, אבל במי שמגביה דעתו קצת, שמינית שבשמינית, שפיר 'ימצא בו בתורה'".

כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל בד', ואשמה הנפש ההיא. והתודו את חטאתם אשר עשו' (במדבר ה, ו-ז). זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה"[3].

הרמב"ם לא כתב שיש מצוה לחזור בתשובה, אלא כתב שיש מצוה להתודות, והיא נלמדת מהפסוקים בפרשת נשא, ולא מהפסוקים בפרשת נצבים[4]!

ב. שיטת הראב"ע ורבנו בחיי: הפרשה מתיחסת לכל מצוות התורה

לעומת שיטת רש"י, שמקורה בגמרא, שיטת הראב"ע היא שהפסוקים מתיחסים לכל מצוות התורה.

כך כתב הראב"ע: "בפיך ובלבבך - שכל **המצוות** עיקרם הלב, ויש מהם זכר בפה לחזוק הלב, ויש מעשה כדי שיזכור בפה".

יש לבאר את דברי הראב"ע הללו על פי מה שכתב הוא עצמו בפרשת ואתחנן (דברים ו, א): "עיקר כל המצוות - אמונת הלב, וכאשר תירא ד' - זה כל האדם, ובעבור זה נברא האדם, כדברי קהלת (קהלת יב, יג)".

---

[3] מקורו של הרמב"ם הוא בספרי זוטא בפרשת נשא, כפי שהביאו הרמב"ם בהרחבה בספר המצוות מצות עשה ע"ג, וכן הביאו בהרחבה ספר החינוך במצוה שס"ד. הרמב"ם והחינוך קראו למקור זה "מכילתא", ובימינו רגילים לקרוא לו "ספרי זוטא".

[4] עיין ב"מנחת חינוך" מצוה שסד אות א שכתב: "שנצטוינו להתודות כו'. עיין רמב"ם הלכות תשובה מפ"א עד סוף ההלכה. ולכאורה נראה לעניות דעתי מדברי הרב המחבר דהמצות עשה דכאן אינו התשובה, רק הוידוי בפה, דגזירת הכתוב היא דאם מתנחם מהחטא צריך להתוודות בפיו, ככל מצות עשה שתלויה בדיבור, כגון קריאת שמע ודומיהם. וכן נראה מלשון המכילתא שמביא הרב המחבר 'ועדיין וכו' שהוידוי בארץ ישראל וכו', מנלן אף בחוץ לארץ? וכו'".

בשו"ת "משפט כהן" סימן קכח כתב הרב: "מאי דפשיטא ליה להגאון רבנו החיד"א דתשובה קרויה מצות עשה - אינו דבר פשוט. שהרי לשון הרמב"ם בריש הלכות תשובה מורה, שהתשובה אינה בכלל מצות עשה, אלא שהמצוה היא שכשיעשה תשובה אז יתודה... והתשובה עצמה אינה בכלל מצות עשה. דסבירא ליה להרמב"ם שלא מצינו בפירוש שאמרה תורה בלשון מצוה על התשובה, ואף על פי שהיא סגולה יקרה לכפר על העוונות, מכל מקום מצות עשה אינה.

ובזה ניחא מה שהקשו המפרשים בהא דשלהי יומא: 'גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה', דמאי רבותא? הלא כל עשה דוחה לא תעשה! ולפי דברינו אתי שפיר, משום דתשובה לא הויא מצות עשה, כי אם עצה של חבה מאת אבינו שבשמים, שידו פשוטה לקבל שבים, ואפילו הכי דוחה לא תעשה שבתורה. אמנם יש לומר שסמכו עצמם על לשון הציון של הרמב"ם בראש הלכות תשובה, שכתוב בו: 'מצות עשה שישוב החוטא מחטאו ויתודה', משמע שגם התשובה בכלל מצות עשה. אבל מאחר שאנו רואים מפורש בדבריו שבפנים, שכתב שהמצות עשה היא הוידוי, שבאה מצוה זו כשישוב, מוכרחים אנו לומר ששיטפא דלישנא הוא בציון הנ"ל, והעיקר הוא סמיך אוידוי, שסיים בו שהיא המצות עשה. וכד הוינא טליא שמעתי מהרב הגאון ר' אברהם חיים שפירא ז"ל, הרב דסמארגאן, בנו של הגאון ר' ליב הרב דקאוונא ז"ל, שצריך להגיה גם בציון: 'ש**כ**שישוב החוטא מחטאו יתודה', והדין עמו ז"ל. וכן מבואר בלשון הרמב"ם בספר המצוות הארוך, ובציונים שבתחילת הי"ד החזקה, מצוה ע"ג, שהמצוה היא הוידוי, ולא התשובה, שהיא כללית וגדולה מאד, אבל לתוכן של מצות עשה לא יש לה שייכות". ועיין עוד במאמר הבא.

כעין זה וביתר הרחבה כתב רבנו בחיי: "כי המצוה הזאת - יאמר זה על התורה, כלשון: 'כל המצוה אשר אנכי מצוך היום' (דברים ח, א)...
בפיך ובלבבך לעשׂתו - הזכיר בכאן שלושה דברים: הפה, והלב, והמעשה. והנה כל המצוות נכללות בשלושה חלקים אלו: כי יש מצוות תלויות בפה, ויש תלויות בלב, ויש במעשה. ועל זה דרשו רז"ל (אבות א, ב): 'על שלושה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים'. על התורה - זהו 'בפיך'. ועל העבודה - זהו 'בלבבך' - זו עבודה שבלב. ועל גמילות חסדים - זהו 'לעשׂתו'. ומן הידוע כי המצוות התלויות בלב [הן] עבודה גדולה להקב"ה [יותר] מן המצוות התלויות בדבור, ולכך אמרו רז"ל (שבת יא ע"א): פוסק מדברי תורה לפסוק [ראשון של] קריאת שמע. ואמרו (ברכות יג ע"ב) על פסוק ראשון [של קריאת שמע]: 'זו היא קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא'. והתלויות בדבור עבודה גדולה יותר מן התלויות במעשה, ולכך אמרו (תנחומא צו, יד): 'גדולה תורה יותר מכל הקרבנות כולן'"[5].

ג. שיטת הרמב"ן והספורנו: הפרשה מתיחסת למצות התשובה

הרמב"ן (יא) בתחילת דבריו כתב גם הוא כראב"ע: "כי המצוה הזאת - על כל התורה כולה". אבל אחר כך כתב: "והנכון, כי על כל התורה יאמר: '**כל המצוה** אשר אנכי מצוך היום' (לעיל ח, א), אבל '**המצוה הזאת**' - **על התשובה הנזכרת**, כי 'והשבות אל לבבך' (בפסוק א), 'ושבת עד ד' אלקיך' (בפסוק ב) - **מצוה, שיצוה אותנו לעשות כן**".

לפי הרמב"ן פסוקים אלו ממשיכים את הפרשה הקודמת, פרשת התשובה, ומהם עולה שהפסוקים הקודמים כבר ציוו על התשובה!

המשיך הרמב"ן וכתב: "ונאמרה בלשון הבינוני [כלומר: לא כציווי], לרמוז בהבטחה, כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ד' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום. כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך, אבל קרוב אליך מאד לעשותו, בכל עת ובכל מקום. וזה טעם: 'בפיך ובלבבך לעשׂתו' (פסוק יד), **שיתודו** את עוונם ואת עוון אבותם **בפיהם**,

---

[5] יש להעיר ש"בעל הטורים" על פסוקים י-י"א כתב: "כי תשוב אל ד' אלקיך - וסמיך ליה 'כי המצוה הזאת', לומר: שְׁקוּלה היא התשובה כנגד כל המצוות כולן (דברים רבה ב, יב)". ומשמע שהמלים "כי המצוה הזאת" מתיחסות לכל מצוות התורה, כשיטת הראב"ע. אבל בפסוק י"ד כתב: "בפיך ובלבבך לעשתו. בפיך - 'כי חיים הם למוצאיהם' (משלי ד, כב) (עירובין נד ע"א). ובלבבך - 'אגרא דשמעתא סברא' (ברכות ו ע"ב)" על מצות תלמוד תורה, כמו שהתבאר! ועיין במאמר "התורה והתשובה"!

וישובו בלבם אל ד', ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות, כאשר הזכיר (בפסוק ב): 'אתה ובניך בכל לבבך', כמו שפירשתי (שם)".

כלומר: לפי הרמב"ן, בפרשה הקודמת התורה גם מצוה על התשובה, וגם מבשרת לנו שכך יקרה: כל ישראל יחזרו בתשובה!

גם הספורנו הלך בשיטתו של הרמב"ן ואף הרחיב את דבריו:

"כי המצוה הזאת - והטעם שאמרתי 'והשבות אל לבבך בכל הגוים' שצריך שהתשובה תהיה בעודך בגלות למען תושע, הוא כי אמנם **זאת המצוה של תשובה** אשר אנכי מצוך היום, כאמרו בכל חטא בפרשת ויקרא: 'ואשם' 'ואשמו', שהענין כולם הוא שיכיר החוטא את חטאו, כמו שפירש אחר כך באמרו: 'והיה כי יאשם לאחת מאלה, והתודה אשר חטא עליה' (ויקרא ה, ה). וכן באמרו: 'איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההיא, והתודו את עונם' (במדבר ה, ו-ז).

לא נפלאת היא ממך - שתצטרך לנביאים.

ולא רחוקה היא - שתצטרך לחכמי הדור הרחוקים שיפרשו לך. באופן שתוכל לעשותה אפילו בעודך בגלות. ובאר זה באמרו:

לא בשמים היא לאמר - לא יקרה לך בענין התשובה שתצטרך בה להגדת נביא.

ולא מעבר לים היא - גם כן לא תצטרך בה לחכמי הדור הרחוקים שיפרשו לך. באופן שיהיה זה אפשר לך בחוץ לארץ, ולא יקשה עליך כמו שיקרה באיזו מצוה שנפל בה ספק ותצטרך לפירוש חכמי הדור, או שהיא נמנעת בחוץ לארץ[6].

בפיך ובלבבך לעשותו - להכיר **בלבבך** את חטאך ואת הא-ל יתברך שחטאת לו, ולהתחרט, ולהתודות על זה **בפיך**"[7].

---

[6] יש לשים לב שהמהרש"א, המובא לעיל בהערות, כתב שהפסוקים האלו מלמדים אותנו שאין אפשרות ללמוד בלי רב! ההיפך מדברי הספורנו! כיון שהוא פירש את הפסוקים על התורה, כהסבר הגמרא, ולא כהסבר הספורנו על התשובה.

יש לציין שלפי הדרך שפירש הספורנו את הפסוקים "לא נפלאת היא ממך" ו"לא בשמים היא", שניתן לקיים גם בלי נביאים, ו"לא רחוקה היא" "ולא מעבר לים היא" שאין צורך בחכמים כדי לדעת כיצד לקיים, אי אפשר להסביר את הפסוקים לא על תלמוד תורה ולא על כל התורה, שבהם וודאי שיש צורך בחכמים ובנביאים (למצוות המקדש וכדומה), ממילא הוא מוכרח לפרש את הפסוקים על מצות התשובה!

[7] עיין גם בסמ"ק מצוה נג: "לשוב, דכתיב: 'ושבת עד ד' אלקיך ושמעת בקולו' (דברים ל, ב)". ועיין גם בספר העיקרים מאמר רביעי פרק כ"ה ובאברבנאל כאן שפירשו את הפסוקים על מצות התשובה. ועיין ב"כלי יקר" שפירש את הפסוקים גם לשיטת הראב"ע, שהפרשה מתיחסת לכל התורה כולה, וגם לשיטת הרמב"ן, שהפרשה מתיחסת למצות התשובה.

סיכום

נאמרו שלש שיטות בהסבר הפרשה:

1. הסבר רש"י והרמב"ם: הפרשה עוסקת במצות תלמוד תורה.

את המלים "בפיך ובלבבך לעשׂתו" הסביר "בעל הטורים": בפיך - להוציא את המלים בפה. ובלבבך - להגות בסברת הלב.

2. הסבר ראב"ע ורבנו בחיי: הפרשה עוסקת בקיום כל התורה כולה.

פירוש המלים "בפיך ובלבבך לעשׂתו" הוא: בפיך - המצוות שבפה. ובלבבך - המצוות שבלב. לעשׂתו - המצוות המעשיות.

3. הסבר הרמב"ן והספורנו: הפרשה עוסקת במצות התשובה.

פירוש המלים "בפיך ובלבבך לעשׂתו" הוא: בפיך - להתודות בפה. ובלבבך - לשוב ולהתחרט בלב.

סיום

התורה מלמדת אותנו שֶׂקֶל לקיים את המצוות, ללמוד תורה ולחזור בתשובה.

יהי רצון שנקיים את כל המצוות, נלמד את כל התורה, ונחזור בתשובה שלמה.